

Emberi jogok és személyiségi jogvédelem versus bizonyítás a német Szövetségi Bíróság és a német Alkotmánybíróság egyes határozatainak fényében

A bizonyítási tilalom fogalma

Több mint 100 éve, 1902-ben vezette be a német jogtudós, Ernst Beling a „bizonyítási tilalmak” („Beweisverbote”) fogalmát a jogtudományba.¹ Beling e fogalmat azokra a bizonyítási módokra alkalmazta, amelyek az európai kultúrkörhöz tartozó országokban a korábbi (XIX.) században kikristályosodott álláspont, és az ezen álláspontot kodifikáló tételes jogszabályok szerint annak ellenére megengedhetetlenek, hogy egyébként a bűncselekmények felderítésében és a vád bizonyításában hasznosak volnának. A legismertebb ilyen bizonyítási tilalmat már akkor is a kényszervallatás tilalma jelentette, de ugyancsak általánosan elfogadott volt a vádlott hallgatási, vagy a vádlott közeli hozzátartozóinak tanúvallomás-megtagadási joga, amelyek nyomán tilos volt olyan bizonyítást kezdeményezni, illetve lefolytatni, amely e jog sérelmével jár. A bizonyítási tilalom azóta nemcsak a német, hanem általában a kontinentális jogtudomány egyik alapfogalmává vált. Az már nem csupán a büntetőeljárásban, hanem a polgári és az államigazgatási eljárásban is megjelent, és a bizonyítékokra vonatkozó „kizárási szabályok” („exclusionary rules”) hasonló tartalommal bíró fogalma az angolszász jogelméletben is megtalálható.²

DR. PAPP ZSUZSANNA – az ELTE ÁJK egyetemi adjunktusa

¹ Egy 1902-ben tartott előadásról van szó, mely 1903-ban jelent meg írásos formában. Vö. BELING, Ernst: Die Beweisverbote als Grenzen der Wahrheitserforschung im Strafprozess. (Strafrechtliche Abhandlungen. Heft 46.) Breslau, 1903. Unveränderter Nachdruck: 1968.

² Vö. pl.: *McCormick on Evidence*. Third Edition (szerk.: CLEARY, Edward W.), St. Paul (Minnesota, US): West Publishing Co., 1984. 444–539. o.; ROGALL, Klaus: Beweisverbote im System des deutschen und des amerikanischen Strafverfahrensrechts. *Zur Theorie und Systematik des Strafprozeßrechts. Symposium zu Ehren von Hans-Joachim Rudolphi*. (Szerk.: WOLTER, Jürgen.) Neuwied und Berlin: Luchterhand, 1995. 133–160. o.; BRADLEY, Craig M.: The Exclusionary Rule in Germany. *Harvard Law Review*, Vol. 96., No. 5. (March, 1983), 1032–1066. o.

A bizonyítási tilalmakkal kapcsolatos jogelméleti vizsgálódások során fokozatosan finomodott és differenciálódott az e fogalom alá sorolt jogi elveket és jogszabályokat leíró fogalmi rendszer. Ennek részeként bevezetésre került a bizonyítékszerzési és a bizonyítékmérlegelési tilalom³, illetve az önálló (selbständiges) és az önállótlan (unselbständiges) bizonyítékmérlegelési tilalom fogalma, mely utóbbi esetében az „önállótlan” a tilalomnak a bizonyítékszerzési tilalom megszegéséből való származtatására utal.⁴

A bizonyítékszerzési tilalom fogalma a tilalmak igen széles skáláját öleli fel a kényszervallatástól a megfelelő felhatalmazás nélküli házkutatáson vagy telefonlehallgatáson át a vallomásmegtagadási jogra való figyelmeztetés nélküli kihallgatásig. Lényegében ide tartozik minden olyan bizonyítékszerzési mód, amellyel a hatóságok megsértenék a büntetőeljárás szabályait.

A származtatott bizonyítékmérlegelési tilalom (ami lényegében a bizonyíték bírósági felhasználásának tilalma, és talán helyesebb volna egyszerűen bizonyítékfelhasználási tilalomnak nevezni) akkor keletkezhet, ha valamely bizonyíték a bizonyítékszerzési tilalom megsértésével, azaz kifejezetten jogellenesen (pl. kényszervallatással, vagy felhatalmazás nélküli titkos hangfelvétellel, telefoni beszélgetés jogosulatlan lehallgatásával stb.) keletkezett, és a bizonyítási eljárás során bíróság elé került. Első megközelítésben magától értetődőnek tűnik, hogy minden bizonyítékszerzési tilalom megsértése bizonyítékmérlegelési tilalmat von maga után. Valójában azonban nem ez a helyzet: a jogellenesen szerzett bizonyítási eszközök felhasználhatóságát mind a büntetőeljárás, mind a polgári eljárás elméletében intenzíven vitatják, és ennek oka többek között éppen az, hogy amíg a kényszervallatás révén nyert információk tekintetében elfogadott, hogy azok bizonyítékként történő felhasználhatósága megengedhetetlen, addig például egy jogellenesen készült hangfelvétel, vagy egy megfelelő felhatalmazás nélküli házkutatás során nyert bizonyítási eszköz esetében különböző érvek és ellenérvek fogalmazhatóak meg mind a

³ „Beweiserhebungsverbot” és „Beweisverwertungsverbot”. Ami az utóbbi magyar fordítását illeti, sem a magyar Pp. sem a magyar Be. nem használja e fogalmat. Viszont az előbbi a bizonyítékok mérlegeléséről, míg az utóbbi a bizonyítékok értékeléséről beszél, miközben nyilvánvaló, hogy mindkét esetben a bizonyíték felhasználhatóságának és bizonyító erejének megítéléséről – azaz tartalmában ugyanazon jogi tevékenységről – van szó. Tekintettel arra, hogy a bizonyító erő megítélése inkább mérlegelés mint értékelés, mi a „bizonyítékmérlegelési tilalom” fordítást fogjuk a továbbiakban használni.

⁴Vö.: ROGALL, Klaus: Gegenwärtiger Stand und Entwicklungstendenzen der Lehre von den strafprozessualen Beweisverboten. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 91. (1979). 1–44. o.; illetve TATÁR László: Bizonyítékértékelési tilalmak a német bíróságok gyakorlatában. In: *Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára*. (Szerk.: KORINEK László – KÖHALMI László – HERKE Csongor) Pécs: Pécsi Állami Tudományegyetem Jogtudományi Kara, 2004. 257–273. o.

megengedhetőség, mind a tiltás mellett. Mert ha egyik oldalról társadalmi közérdek, továbbá minden egyes jogalany alkotmányos joga, hogy a bűnüldöző hatóságok törvényesen – így a bizonyítékszerzési tilalmak betartásával – működjenek, ugyancsak közérdek és alkotmányos jog a hatékony bűnüldözés, illetve az, hogy az állam biztosítsa polgárai számára a jogbiztonságot, és ennek részeként a bűnelkövetőkkel szembeni testi és vagyoni védelmet. Olyankor pedig, amikor más bizonyítási eszköz nem áll rendelkezésre, a bizonyítékszerzési tilalom megsértésével szerzett, a vádlott ártatlanságát vagy bűnösségét bizonyító bizonyítási eszköz általános és automatikus kitiltása nemcsak jogi anomáliákhoz vezethet, hanem kifejezetten sértheti a jogrend fenntartásával és a bűnüldözéssel kapcsolatos közérdeket, valamint a társadalomnak tagjainak a jogbiztonsághoz való alkotmányos jogát.⁵ Nem is beszélve arról, hogy olyan esetben, amikor az egyéb bizonyítási eszközök egyértelműen a vádat támasztják alá, egy ezzel ellentétes, a vádlott ártatlansága mellett szóló bizonyítási eszköz kizárása a vádlott tisztességes eljáráshoz való jogával is ellentétes volna.

De hasonló probléma vetődik fel akkor is, ha a bizonyítási eszköz bírósági felhasználása annak eredetétől függetlenül sérti a személyiségi jogokat. Ilyen lehet például egy magánlevél, amelyet annak jogos birtokosa terjeszt a levélíró akarata ellenére bizonyítási eszközként a bíróság elé, vagy egy olyan bizalmas tartalmú személyes napló, amelyet a rendőrség jogszerű házkutatás során szerzett meg, de annak bírósági felhasználásához a naplóíró nem egyezett bele, vagy felhasználása ellen kifejezetten tiltakozik. Ha az ilyen bizonyítási eszköz a személyiségi jogsértés elkerülése érdekében tilalom alá esik, önálló bizonyítékmérlegelési tilalomról beszélünk. A fenti dilemma azonban itt is fennáll. Így például egy jogszerűen lefoglalt, személyes napló bírósági felhasználása a naplóíró tiltakozása ellenére a napló jogszerű megszerzése ellenére sértheti az illető személynek a leírt szóhoz való jogát. Másik oldalról viszont a közérdek megkívánhatja az ilyen napló bizonyítási eszközként történő felhasználását – különösen akkor, ha az releváns valamely súlyos bűncselekmény körülményeinek felderítésében és a vád bizonyításában (vagy éppen a más bizonyítási eszközök alapján bűnösnek tűnő vádlottnak a vád alóli felmentésében).

A fenti probléma, mint egyik oldalról *az általános jogrend* és ennek részeként *a személyiségi jogok* védelmezésének, másik oldalról a polgári peres eljárásban résztvevő felek *joghoz jutásának*, és ennek részeként *a bizonyításhoz való jogának*⁶ konfliktusa a polgári eljárás tekintetében is fennáll, és a problémának mind a bűn-

⁵ A 2001. szeptember 11. után kialakult világállapot összefüggésében kifejezően jeleníti meg ezt a konfliktust ROGALL, Klaus: Beweiserhebungs- und Beweisverwertungsverbote im Spannungsfeld zwischen den Garantien des Rechtsstaates und der effektiven Bekämpfung von Kriminalität und Terrorismus. *Juristische Zeitung*, 2008. 818–830. o.

⁶ Vö.: HABSCHIED, Walter J.: Das Recht auf Beweis. *Zeitschrift für Zivilprozess*, 96 (1983). 306–334. o.

tetőeljárás, mind a polgári eljárási vetülete intenzív jogelméleti és jogértelmezési vizsgálódások és viták tárgyát képezi.⁷ A jelen írás azonban nem ezekkel a vitákkal kíván foglalkozni, hanem csupán két, viszonylag új német bírósági határozat tükrében szeretné felmutatni az itt jelentkező súlyos dilemmát.

Emberölés versus személyiségi jogot sértő hangfelvétel a német Szövetségi Bíróság 2005-ös döntésében

Az elsőként a Szövetségi Bíróság (Bundesgerichtshof – azaz a német Legfelsőbb Bíróság) 2005. augusztus 10-én meghozott *I StR 140/05* számú ítéletével foglalkozunk. Ez az ítélet olyan személyiségi jogot sértő bizonyítási eszközzel foglalkozik, amelyre hivatkozva a vádlottat emberölés büntetében találták bűnösnek, és e bűncselekményt a tiltott fegyverbirtoklással kiegészítve a vádlottat halmazati büntetés-ként életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. Bár az ítélet közel 6 éves, az ilyen tárgyú ügyek ritka voltát, illetve elméleti feldolgozottságát tekintve még viszonylag újnak tekinthető, és mint ilyen, figyelmet érdemel.

A Szövetségi Bíróságra kerülő ügy előzménye az volt, hogy a gyanúsított testvére a tulajdonos engedélyével annak udvarán egy műhelyt üzemeltetett, amelybe egy idő után a gyanúsított engedély nélkül beköltözött. A tulajdonos a gyanúsítottat felszólította a távozásra, aki erre agresszív, fenyegető módon reagált. Néhány nappal ezután a tulajdonost valaki agyonverte. Bár a körülmények arra utaltak, hogy a bűncselekményt a gyanúsított követte el, erre nem sikerült egyértelmű bizonyítékot találni. A nyomozás időtartama alatt a gyanúsítottat munkahelyi baleset érte és kórházba került, ahol a betegszobában – a bíróság által engedélyezetten – elektronikus lehallgató készüléket helyeztek el. Miután a gyanúsított egy telefonbeszélgetés során arról értesült, hogy a rendőrség többek között azért gyanakszik őrá, mert a gylisség módja az ő közismerten durva személyiségére vall, a telefon visszahelyezés után hangosan azt mormolta magában: *főbe kellett volna lőnöm, főbe kellett volna lőnöm*. A szövegösszefüggésből egyértelmű volt, hogy a gyanúsított arra gondolt:

⁷Vö. pl.: PETERS, Karl: Beweisverbote im deutschen Strafverfahren. In: *Gutachten für den 46. deutschen Juristentag*. München, 1966. 93–163. o.; illetve ROGALL, Klaus: Gegenwärtiger Stand und Entwicklungstendenzen der Lehren von den strafprozessualen Beweisverboten. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 91. (1979). 1–44. o. A témáról magyarul lásd pl.: KIRÁLY Tibor: *Büntetőítélet a jog határán (Tanulmány a perbeli valószínűségről)*. Budapest, 1972.; ERDEI Árpád: Tilalmak a bizonyításban. In: *Tények és kilátások (Tanulmányok Király Tibor tiszteletére)*. (Szerk.: ERDEI Árpád, Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995. 47–61. o.; TATÁR László: id. mű; TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Bp.–Pécs, Dialóg-Campus Kiadó, 2006. 151–166. o.

ha nem agyonveri, hanem lelövi áldozatát, akkor a gyilkosság módja nem rá terelte volna a gyanút.

Az első fokon eljáró bíróság a gyanút megalapozó, de a vád bizonyítására nem elégséges körülmények és információk figyelembevételével együtt ezen hangfelvétel mint a döntő bizonyítékot szolgáló bizonyítási eszköz alapján hozta meg ítéletét, melyben emberölésért és jogtalan lőfegyvertartásért halmazati büntetésként életfogytiglani szabadságvesztésre ítélte a vádlottat. A vádlott az ítélet ellen arra hivatkozva fellebbezett, hogy a kérdéses hangfelvétel felhasználása sérti személyi jogait, és ennek nyomán az ügy a Szövetségi Bíróság elé került.

A fellebbezés hátterét a személyiség abszolút védelmet igénylő „magterület”-nek („Kernbereich”) a német Alkotmánybíróság által bevezetett fogalma képezte. Ezt a fogalmat az Alkotmánybíróság tartalmilag már 1957. január 16-i (BVerfGE 6, 32, 41) határozatában megalapozta, ám az a személyiségi jogok úgynevezett háromszféra-elméletét rögzítő, 1973-as hangfelvétel-döntésben jelent meg karakterisztikus formában (BVerfGE 34, 238). Eszerint a formális-hivatalos szóbeli megnyilvánulásokban maga a személyiség tartalmilag tekintetve háttérbe húzódik, ezért az ilyen megnyilvánulásokról készített engedély nélküli hangfelvételek felhasználhatóak. Ilyen lehet például egy telefoni tájékoztató a tőzsdei eseményekről, vagy az időjárásról stb. A határozat ugyanakkor bevezette a személyiség legbensőbb szférájának – „magterületének” („Kernbereich”) – fogalmát, mely az állammal szemben feltétlen védelmet élvez. Az, hogy e magterülethez a szexuális és érzelmi intimszférán túl még a személyiség milyen megnyilvánulásai tartoznak, nem került egyértelmű meghatározásra, de az a későbbi értelmezés során egyértelművé vált, hogy például a lelkiessel folytatott bizalmas beszélgetés, és különösképpen a gyónás során elmondott szavak a feltétlenül védendő magterület részét képezik. A magterület és a külső-hivatalos szféra között található a harmadik, köztes terület. A külső-hivatalos szférára olykor mint a szociális szférára, a köztes területre mint a magánszférára szokás hivatkozni, de ez nem szerepel a határozatban és nyilvánvalóan ellentmond a szférák tartalmának. Ugyanis a határozat egyértelművé teszi, hogy a szűkebb körben, néhány személy között folytatott nem nyilvános üzleti megbeszélések is a köztes szférához tartoznak, és egy ilyen megbeszélés bizalmas jellegének ellenére is nyilvánvalóan a társadalmi élet üzleti-gazdasági forgalmának részét képezi, és így közösségi-társadalmi jellegű.

A határozat értelmében mind a magterületet, mind a köztes szférát alkotmányos jogvédelem illeti meg, *s nemcsak azért*, mert a kimondott szóhoz való jogot mint személyiségi jogot védelmezni kell. Ha a szóbeli megnyilvánulásokról készült titkos hangfelvételek bizonyítási eszközökként korlátozás nélkül felhasználásra kerülhetnének – érvel a határozat –, ez azt is jelentené, hogy a személynek mindig

ügyelnie kellene szavaira, és ez nem csupán egyszerűen a személyiségi jogokat, hanem a személyiség szabad kibontakozásának és önmegvalósításának alkotmányos alapjogát is sértené. Ennek ellenére – állapítja meg a határozat –, a köztes szféra esetében a titkos hangfelvételek abban az esetben felhasználhatóak, ha ehhez jelentős közérdek fűződik.

A fellebbviteli – tehát a Szövetségi – Bíróság a 2005-ös emberölési ügyben két fő kérdést vizsgált. Egyrészt azt, hogy törvényes volt-e a lehallgatás bírósági elrendelése, másrészt azt, hogy a hangfelvétel a személyiség magterületéhez tartozik-e? Ugyanakkor az első kérdés is a magterület fogalmával volt összefüggésben, amennyiben a német büntetőeljárás súlyos bűncselekmények esetén magánlakások, lakószobák esetében is lehetővé teszi a titkos lehallgatást, csupán azt tiltja, hogy az olyan helyiségekbe – például egy házastársi hálószobába – lehallgató készülékek kerüljenek, ahol nagy valószínűséggel a magterülethez tartozó szóbeli megnyilvánulások, hangok hangozhatnak el. A Szövetségi Bíróság – amellet, hogy az egyszemélyes és ebben az értelemben „intim” kórházi szoba lehallgathatósága tekintetében is kételyeket fogalmazott meg –, azt az álláspontot foglalta el, hogy a magányosan, fennhangon folytatott privát beszéd a személyiség érinthetetlen, legfelsőbb szférájához tartozik, és ennek nyomán az erről készült hangfelvételek felhasználása akkor is a bizonyítékmérlegelési tilalom alá tartozik, ha azok legálisan keletkeztek és lejárásukba a vádlott beleegyezik. Mindennek nyomán az elsőfokú bíróság döntéséből csupán a tiltott fegyvertartásra vonatkozó részt hagyta helyben, az emberölés tekintetében új, a hangfelvétel mérlegelését kizáró eljárás lefolytatását rendelte el.

Gyermek megrontása versus intim magánnapló

Ugyancsak a magterület fogalmán alapul a német Alkotmánybíróság 2008. június 26-i, 2 BvR 219/08. számú ítélete, melynek tárgya 14 éven aluli gyermek testi sérelem nélkül elkövetett szexuális megrontása (sexueller Missbrauch vom Kindern – német büntetőtörvénykönyv 176. §), mely a német büntetőtörvénykönyv szerint fél évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel elítélhető vétség (Vergehen).⁸ Az ügy a kasseli tartományi bíróság által 2007. május 23-án, majd a német Szövetségi Bíróság (Bundesgerichtshof) által 2007. december 21-én elítélt vádlott panasza nyo-

⁸ A német büntetőtörvénykönyv (Strafgesetzbuch – StGB) 12. §-ának (1) bekezdése szerint bűncselekmény (Verbrechen) minden olyan jogellenes cselekedet, melynek első büntetési határa egy év szabadságvesztés. A 12 § (2) bekezdése szerint vétség (Vergehen) az olyan jogellenes cselekedet, melynek első büntetési tétele kevesebb mint egy év szabadságvesztés vagy pénzbüntetés. A Strafgesetzbuch 176. §-a szerint a különösen súlyos esetekben a büntetés nem lehet alacsonyabb egy év szabadságvesztésnél, egyébként az első büntetési határ fél év szabadságvesztés.

mán került a német Alkotmánybíróság elé, melyben az előterjesztő azt kifogásolta, hogy súlyosan megsértette személyiségi jogait, legszemélyesebb naplófeljegyzéseit használták fel bizonyítékként ellene. A korábban bevezetett fogalmakkal leírva tehát a panasz az önálló bizonyítékmérlegelési tilalom kategóriája alá esett: a rendőrség ugyan a házkutatás során jogszerűen jutott a feljegyzésekhez, a panaszos azok bizonyítási eszközként történő felhasználását személyes jellegükre hivatkozva jogsértőnek tartotta, és lényegében azt kérte, hogy az Alkotmánybíróság önálló bizonyítékmérlegelési tilalmat mondjon ki rájuk, és ennek nyomán semmisítse meg a korábbi ítéleteket.

A panasz jogi hátterét az 1973-as hangfelvétel-határozat mellett az Alkotmánybíróság 1989. szeptember 14-i naplódöntése adta (2 BvR 1062/87), amelynek tárgyát egy szexuális motivációjú gyilkosság ügyében meghozott ítélet képezte. Az Alkotmánybíróság már korábban világossá tette azon álláspontját, hogy a nem publikálásra szánt személyes napló bizonyítási eszközként történő engedély nélküli felhasználása sérti a személyiségi jogokat, és ezért az ilyen napló alapesetben az önálló bizonyítékmérlegelési tilalom alá tartozik. (BVerfGE 18, 146., 1964. július 14.) Most, a szóban forgó szexuális készletű gyilkosság esetében – immár a háromszféra-elmélet keretében – az alkotmánybíróság 4 egyetértő és 4 elutasító szavazattal jóváhagyta annak a naplónak bizonyítási eszközként történő felhasználását, amelyben a vádlott legbelsőbb lelki vívódásait rögzítette írásos formájában.⁹ Bár a 4 igennel szavazó alkotmánybíró is elismerte, hogy tartalmuk szerint a naplóban szereplő gondolatok a személyiség feltétlen védelmezendő magterületéhez tartoznának, érvelésük szerint azzal, hogy azokat a vádlott írott szó formájában tárgyasította, kivetítette a magterületből, és ezért annak ellenére megszűnt a feltétlen védelem, hogy a naplót nyilvánvalóan csak magának írta. Ez a lélektanilag felettébb problémás gondolatmenet, amely egyúttal a magterület fogalmának se nem jogi, se nem lélektani, „öszvér” jellegére is rámutat, intenzív vitát váltott ki, ám lehetővé tette a súlyos bűncselekmény tettesének elítélését tartalmazó ítélet jóváhagyását, amennyiben a naplót abba a köztes szférába sorolta, ahol már hivatkozni lehetett a szexuális gyilkosság felderítésével és a tettes elítélésével kapcsolatos súlyos társadalmi érdekre.

Bár a 2008-as ügy panaszosa arra is hivatkozott, hogy naplófeljegyzései személyiségének magterületéhez tartoznak, panaszának tétje valójában az volt, hogy a gyermeket érintő szexuális visszaélés szankcionálása vajon az alkotmánybíróság megítélése szerint a szexuális motivációjú gyilkosság büntetésével kapcsolatos közérdekhez hasonlóan eléggé erős-e ahhoz, hogy felüldefiniálja az alapesetben fennál-

⁹ A 4:4-es szavazatarány jóváhagyást jelentett, mert a panasz elfogadásához, és a megtámadott bírósági ítélet megsemmisítéséhez szavazattöbbségre lett volna szükség.

ló bizonyítékértékelési tilalmat. Ennek a panaszos is tudatában volt, hiszen tettét el nem ismerve, azt állítva, hogy naplója csupán valóságként beállított fantáziálásokat tartalmaz, arra is hivatkozott, hogy az ilyen esetekben kiszabható fél évtől tíz évig terjedő skálán¹⁰ viszonylag alacsony, két év, háromhónapos büntetést szabtak ki rá. Egy olyan büntetendő cselekmény, amelyért csak ennyi szabadságvesztés jár – érvelt az alkotmányjogi panaszban –, még akkor sem volna arányban a naplók mérlegelésével elkövetett súlyos személyiségi jogsértéssel, ha a vádban szereplő tettet valóban elkövette volna. Tekintettel arra, hogy a magterülettel kapcsolatos felvetés az 1989-es döntés alapján viszonylag könnyen elutasítható volt, az Alkotmánybíróságnak csupán a panasznak e második mozzanatában kellett új, precedens nélküli döntést hoznia, melynek során a vádban szereplő tényállást, a gyermek szexuális megrontásának enyhébb esetét is elég súlyosnak tartotta ahhoz, hogy a bizonyíték-mérlegelési tilalmat elvesse – mégpedig annak ellenére is, hogy az ilyen eseteket a német büntetőjog csak vétségnek és nem bűncselekménynek ítéli meg.¹¹ Az Alkotmánybíróság ennek nyomán a panaszt elutasította és a vádlottat elítélő határozatot helyben hagyta.

A döntések rövid értékelése

A fenti döntésekben kifejezően jelenik meg az a feszültség, amely az alkotmányos alapjogok védelmének különböző vonatkozásai között rajzolódik ki. Egyértelmű ugyanis, hogy ezekben nem egyszerűen az alkotmányos jogok versus a bűnüldözés érdeke közötti konfliktusról van szó, hiszen az említett jogi esetekben a bűnüldözés oldalán is végső soron alkotmányos alapjogok jelennek meg: a szexuális zaklatásnak kitett gyermek egészséges lelki fejlődéséhez való joga, a gyermek és az emberölés áldozatainak az emberi méltósághoz való joga, továbbá a jogállami jogrend azon követelménye, hogy a társadalom minden egyes tagja emberi méltósága és személyiségi jogai tekintetében az állam részéről hatékony védelemben részesüljön. Az itt kirajzolódó feszültség miatt a fenti ítéletek kimerítő elemzése nem egyszerűen hosszabb tanulmányt, mint inkább átfogó szociológiai, lélektani, személyiségi jogi és büntető jogi interdiszciplináris monográfiát követelne. Mivel a jelen cikk célja csupán az volt, hogy az itt jelentkező dilemmát és a vele kapcsolatos német joggyakorlatot a fenti két konkrét, szemléletes példán keresztül jelenítse meg, a döntések részletesebb elemzése helyett csak néhány rövid, jelzés értékű megjegyzéssel zárjuk írásunkat.

¹⁰ Vö.: Strafgesetzbuch (StGB) 176. §

¹¹ Vö.: Strafgesetzbuch (StGB) 12. § (2)

Ami a két naplódöntést illeti, első tekintetre úgy tűnik, hogy ezek nem csupán a társadalom igazságérzetét, illetve a tárgyakat képező cselekedetek feltétlen büntetendőségével kapcsolatos, a bűnelkövetők személyiségi jogai iránt kevésbé érzékeny általános közfelfogás elvárását elégítik ki, hanem megfelelnek az *emberi jogokat* is garantáló jogállami jogrend hatékony védelmezésének. Ennek ellenére az ítéletek elméleti megalapozása problémás. Nem világos ugyanis, hogy a személyiség legbensőbb tartományait megjelenítő, a naplóíró által csak a maga számára írt, és mindenki előtt rejtve tartott naplófeljegyzések miért ne tartoznának a személyiség magtartományához pusztán azért, mert az írásbeli rögzítés technikája miatt elvben mindenki számára elérhetőek és elolvashatóak. E logika szerint a magányban fennhangon folytatott hangos gondolkodás is kívül esik a magtartományon, hiszen azt is elvben bárki, aki éppen arra jár, meghallgathatja – és ezen az sem változtat, hogy ennek az utóbbinak kisebb az esélye, mint az elszálló szavakkal szemben tartósan jelen lévő napló illetéktelen kezekbe kerülésének. Erre gondolva pedig nehéz szabadulni attól a benyomástól, hogy a naplódöntések nem elvi alapon születtek meg, hanem a német Alkotmánybíróság azért emelte ki az intim, személyes naplórészleteket a magtartományból, mert óvakodott következetesen érvényesíteni a magterület érinthetetlenségével kapcsolatosan korábban meghozott döntésének következményeit az adott bűncselekmények esetében. Ha ugyanis a személyiség legbensőbb tartományának belső vívódásait, érzelmeit, konfliktusait feltáró titkos naplófeljegyzések jellegüknek megfelelően a magtartományhoz rendelődtek volna, akkor a magtartomány érinthetetlenségére vonatkozó korábbi döntésből a szexuális motivációjú emberölés, és a gyermek kárára elkövetett szexuális visszaélés tettesének – az érinthetetlenség téziséből következő bizonyítási tilalomból adódó bizonyíthatatlanságára való hivatkozással történő – felmentése következett volna.

A Szövetségi Bíróság 2005-ös döntése, amely következetesen érvényesíti az Alkotmánybíróságnak a magterület érinthetlenségére vonatkozó elméletét, ugyanakkor a bűnüldözés tradicionális felfogása szempontjából kifejezetten sokkoló. S nem abban az értelemben, ahogyan a közvéleményt általában sokkolja, ha egy emberölésben megalapozottan bűnösnek tűnő és az elsőfokú bíróság által már elítélt tettest a magasabb igazságszolgáltatási instancia a bizonyítékok kellő bizonyító erejének hiányára hivatkozva felmenti. Az ilyen jellegű ítéletek ugyanis kifejezetten az ártatlan személyek elítélésének elkerülésére irányulnak, amelyre egy jogállamnak még azon az áron is törekednie kell, hogy a valószínű, de nem kielégítő bizonyítottság esetében az elkövetőket felmenti. Ez a jogállamiság egyik alapkövetelménye, melynek tekintetében nem a közvélemény, hanem a szakszerűség az egyetlen figyelembe veendő kritérium. A német Szövetségi Bíróság 2005-ös döntésében viszont egészen másról volt szó: itt a vádlott bűnösségét bizonyító bizonyítási eszköz re-

levanciája és bizonyító ereje nem került megkérdőjelezésre, hanem a tettes ellen meghozott adekvát ítélet került megsemmisítésre a személyiséget megillető jogi védelemből levezetett bizonyítási tilalom jegyében. Természetesen ilyen esetekben is a jogi szakma álláspontja a meghatározó, és az ítélettel szemben ilyenkor sem lehet önmagában ellenérv annak a közvélemény számára sokkoló volta. Csakhogy a valószínű, de az eljárásjogi szabályok szerint bűnösségében nem kielégítő módon bizonyított tettes felmentése a bűnüldözés és a büntető eljárás saját első logikájából következik, és így nincs konfliktusban magának a büntetőeljárásnak céljával. Ezzel szemben az olyan tettes felmentése, akinek esetében bűnössége, illetve az amellel szóló bizonyítási eszközök bizonyító ereje *nem került megkérdőjelezésre a felmentő ítélet indoklásában*, hanem felmentése a *bizonyítási tilalomra* hivatkozva történik, *az elkövető szankcionálásának mint célnak alárendelését jelenti más elveknek és céloknak* (esetünkben a személyiséget megillető alkotmányos jogok védelmének). Ezért ilyen esetekben a jogtudomány és a joggyakorlat – tehát a jogi szakma – szempontjából is kételyek fogalmazhatóak meg a tekintetben, hogy vajon az adott konkrét esetben arányos volt-e a döntés; vajon az életellenes bűncselekmény súlya, illetve az élet büntetőjogi védelme nem követelné-e meg, hogy a felhasználásával kétségen kívül személyiségi jogot sértő hangfelvétel ebben az esetben bizonyítási eszközként megengedhető legyen? Hiszen *az ilyen esetekben nem egyszerűen a bűnüldözés érdeke és a személyiségi jogvédelem áll szemben egymással*: a szankcionálandó cselekedet nem egyszerűen adócsalás, rablás vagy hasonló, a személyiségi jogot nem érintő cselekmény, hanem az élethez és a testi épséghez való alkotmányos jogot érinti, és így a döntéshozó a bizonyítási eszköz felhasználhatóságával kapcsolatos mérlegelés, az arányosság megítélése során *mindkét oldalon alkotmányos alapjogokkal, illetve alapvető emberi jogokkal szembesül*.

Mint láttuk, a 2005-ös döntésben a magterületnek a német Alkotmánybíróság által bevezetett fogalma és az ennek sérthetetlenségére vonatkozó tézis zárta ki, hogy a bizonyítási eszköz elfogadása által okozott jogsérelem és a megítélendő bűncselekményben elkövetett életellenes jogsérelem közötti arányosság mérlegelésre kerüljön, és vezetett az emberölés büntetében bűnösnek talált vádlott elítélésének megsemmisítéséhez: abból a tézisből kiindulva, hogy az adott hangfelvétel a magterületet érinti, szükségképpen a hangfelvételnek a bizonyításmérlegelési tilalom alá sorolása következett. Másik oldalról a naplódöntések esetében láttuk azt is, hogy a vádlottak elítélése csak azért vált lehetségessé, mert a kérdéses naplófeljegyzéseket a német Alkotmánybíróság négy tagja – szemben az ellentétes álláspontot képviselő másik négy taggal – annak ellenére sem sorolta a magterülethez, hogy azok természete ezt indokolta volna. Ez másképpen azt jelenti, hogy amikor az Alkotmánybíróság a bizonyítási eszköz (a titkos és személyes napló) felhasználásával járó

személyiségi jogsérelem és a szankcionálandó cselekmény (az emberölés, illetve a szexuális vétség) közötti arányokat mérlegelte, és az utóbbiak súlyára tekintettel az előbbieket felhasználása mellett döntött, helyes értelmezésben valójában a mérlegelést a magterületre is kiterjesztette.

Így mind a naplódöntések, mind a Szövetségi Bíróság 2005-ös döntésével kapcsolatosan felmerülő kételyek a magterület sérthetlenségére vonatkozó tézisekből fakadnak. Mindaddig, amíg a szankcionálandó cselekmény nem érinti az alapvető személyiségi jogokat, ez a tézis fenntartható, és fenntartandónak tűnik – még pedig akkor is, ha a személyes naplóbejegyzéseket helyesen kezelve ugyancsak a magterülethez soroljuk. Ugyanakkor megfontolandó, hogy a magterületet érintő bizonyítási eszközök felhasználhatósága tekintetében a bíróság a köztes szférát illetően elismert mérlegelési lehetőséget kapjon minden olyan esetben, amikor a büntetőjogilag szankcionálandó cselekmény vagy vétség a személyiségi jogokat, illetve különösképpen az alkotmányos alapjogokat érinti, illetve sérti.

Egy ilyen felfogás keretében átértelmezve a naplódöntéseket, a legbensőbb személyes jellegű naplófeljegyzéseket nem kellene kétes és körülményes indokolással kiemelni a személyiség legbensőbb magtartományából annak érdekében, hogy bizonyítási eszközökként felhasználhatóak legyenek, hanem a magterülethez való tartozásuknak elismerésével egyidejűleg hivatkozni lehetne a sértettnek *az élethez és az emberi méltósághoz való jogára*, illetve (a szexuálisan kihasznált kiskorú esetében) *a személyiség szabad fejlődésének és kibontakozásának alkotmányosan garantált jogára*, mint amelyeknek védelme az adott esetben jóval súlyosabb érdek, mint a naplóbejegyzések bizonyítási tilalom alá vonása. A döntés jellege, tartalma ezzel nem változna meg, de indokolásuk konzisztenssé válhatna. A Szövetségi Bíróság 2005-ös döntésében szereplőhöz hasonló ügyek esetében pedig hasonló érvelés válna lehetővé a magterület sérthetlenségére vonatkozó tézis miatt automatikusan a bizonyítási tilalom alá eső hangfelvételek tekintetében. Ugyanakkor e megoldás nem limitálná a személyiségi jogvédelem lehetőségét sem: mivel csak mérlegelési lehetőségről volna szó, ha a személyiség magterületének az állami túlhatalommal szembeni védelmezése érdekében a bíróság úgy ítélné meg, hogy egy hangfelvételt vagy személyiségi naplót annak ellenére a bizonyítékmérlegelési tilalom alá kell sorolni, hogy a másik oldalon, a szankcionálandó cselekményben is személyiségi jogok vagy alkotmányos alapjogok sérülésével szembesülünk, erre megmaradna a lehetősége.

Az előbbi megoldási javaslat lényege tehát, hogy *a magterület fogalmát és annak sérthetlenségét alapesetben megőrzi* ugyan, de olyankor, ha *az alkotmányos alapjogoknak (pl. az élethez való jognak stb.) a büntetőtörvénykönyvbe ütköző sérelméről van szó*, és a bizonyítást csak a magterületet érintő bizonyítási eszközzel

lehet lefolytatni, a döntéshozót feljogosítja a bizonyítási eszköz (személyes naplórészlet, hangfelvétel stb.) felhasználhatóságának *a szankcionálandó cselekményben elkövetett jogsértés súlyosságának függvényében és az arányosság jegyében történő mérlegelésére*. Persze ez a megoldás sem tekinthető minden szempontból optimálisnak. Az állami igazságszolgáltatással szemben abszolút védelmet élvező személyiségi magterület jogi elismerése ugyanis ugyanolyan logikusan következik az emberi szabadság és méltóság fogalmából, mint a kényszervallatás és a testi megalázás abszolút tilalma. Ezért a magiszféra részleges érinthetősége absztrakt síkon párhuzamba állítható a kényszervallatás tilalmának részleges feladásával – amely viszont a terrorista elnyomórendszerek jogrendszerével való azonosulást jelentené. Egy ilyen lépés, egy ilyen jogi fordulat pedig a modern európai kultúrkörhöz tartozó társadalmak esetében mind kulturálisan, mind jogilag abszolút módon elfogadhatatlan volna, hiszen az európai identitásnak és egyben az egész emberiség történelmének talán legjelentősebb humanista jogi vívmánya feladását jelentené. Ugyanakkor az abszolút érinthetetlen személyiségi magiszféra radikális elméletével szemben kritikailag felvethető, hogy az előbb jelzett absztrakt párhuzam csak elméleti síkon jelenik meg, és a gyakorlatban, a személyiség tényleges életének tekintetében nem áll fenn. Egy titkos naplóbejegyzés vagy intim levél elolvasása, vagy egy rejtett, a személyiség belső megnyilvánulásait rögzítő hangfelvétel meghallgatása idegen személyek által, bármennyire is sérti a személyiség méltóságát és szabadságát, nem jár olyan szenvedéssel, a személyiség egészét megrendítő és azt szétziláló fájdalommal, mint a fizikai kényszervallatás, sem pedig a személyiség szuverenitásába történő oly beavatkozással, mint a személyiség akaratának tudatbefolyásoló szerekkel való – ugyancsak tilos és tiltandó – megtörése. A magiszféra érinthetlenségére vonatkozó tézis és a kényszervallatás abszolút tilalma között fennálló elvont párhuzamból nem következik gyakorlati párhuzam, és ezért a magiszféra kivételes esetekben történő érinthetőségének megengedése semmiképpen sem tárgyalható egy síkon a kényszervallatás abszolút tilalmának megengedhetetlen sérelmével.

Ugyanakkor másik oldalról azt sem szabad szem előtt téveszteni, hogy személyiség legbelsőbb területét érintő bizonyítási eszközök felhasználása ezzel együtt is az emberi szabadság és méltóság korlátozását jelenti, és ezért ez sem tekinthető minden vonatkozásban optimális megoldásnak. Csakhogy – és ez az egyik a tanulsága az elemzett bírósági döntéseknek – a magiszféra abszolút érinthetlenségére vonatkozó tézis elfogadása másik oldalról az áldozatok és a potenciális áldozatok (tehát a társadalom valamennyi tagja) emberi szabadságának és méltóságának védelmezését korlátozná. Az elemzett esetek másik tanulsága pedig éppen ezzel kapcsolatos: *az egymással konfliktusban álló értékek és érdekek – így az alkotmányos alapjogok és személyiségi jogok általános védelme mind az állami túlhatalommal, mind pedig a*

társadalom szereplői között egymással szemben, és ennek részeként a vádlott és az áldozat vonatkozó jogainak egyidejű érvényesítése – között adódó feszültség nem oldható fel maradéktalanul, és ezért problémamentes megoldás nem található. Következésképpen a jogalkotónak, a jogértelmezőnek és a jogalkalmazónak ilyen ügyekben különös felelősséggel kell eljárnia. Példáink azt tanúsítják, hogy a német jogrendszer és joggyakorlat e nehéz kérdés kezelésére kifinomult, felelősségteljes fogalmi rendszert alakított ki, amely azonban anomáliákat tartalmaz.

Javaslatunk, amely a német megoldás rövid kritikai elemzésén alapul, e megoldás korrekciója, amely – mint amint az előbbieken hangsúlyoztuk – az alkotmányos alapjogok között olykor fellépő feloldhatatlan konfliktus miatt ugyancsak nem problémamentes. Így e korrekció egyik oldalról a német alkotmánybíróság Németországban meghonosított egyik alapelvének – a magiszféra érinthetetlenségének – feladását jelenti. Ugyanakkor másik oldalról megőrzi a dilemma németkezelésének szellemiségét, továbbá a lehetőséghez képest eleget tesz az alkotmányos alapjogok és személyiségi jogok fokozott védelmére irányuló követelménynek. Ami a német Szövetségi Bíróság és Alkotmánybíróság fenti döntésekben kirajzolódott felfogással szemben javaslatunk mellett szól, az az, hogy – legalábbis megítélésünk szerint – életszerűbbnek és ezért gyakorlati szempontból alkalmazhatóbbnak tűnik ez e döntésekből kirajzolódó koncepciónál. S ezt az is bizonyítja, hogy a naplódöntések – fogalmilag illuzórikusan elleplezve azt a tényt, hogy bennük valójában a jellegük szerint a magiszférához tartozó, legbensőbb személyes naplórészleteknek a mérlegelésére került sor – lényegében e megoldás logikáját követték.

A felhasznált jogi esetek

BGHSt 50, 206. (10. August 2005.) (BGH 1 StR 140/05)

BVerfGE 6, 32. (16. Januar 1957.)

BVerfGE 18, 146. (14. Juli 1964.)

BVerfGE 34, 238. (31. Januar 1973.)

BVerfGE 80, 367. (14. September 1989.) (2 BvR 1062/87)

BVerfGK 14, 20. (26. Juni 2008.) (2 BvR 219/08)

Az ítéletek megjelölésében használt hivatalos rövidítések:

BGH: Bundesgerichtshof

BGHSt: Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Strafsachen

BVerfGE: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts

BVerfGK: Kammerentscheidungen des Bundesverfassungsgerichts

BvR: A német Alkotmánybíróság elé terjesztett alkotmányjogi panaszok aktaszámában szereplő jelölés.

Irodalom

- BELING, ERNST: Die Beweisverbote als Grenzen der Wahrheitserforschung im Strafprozess. (Strafrechtliche Abhandlungen. Heft 46.) Breslau, 1903. (Reprografischer Nachdruck der 1. Aufl.: Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1968.)
- BRADLEY, CRAIG M.: The Exclusionary Rule in Germany. *Harvard Law Review*, Vol. 96., No. 5. (March, 1983), 1032–1066. o.
- McCormick on Evidence*. Third Edition. (szerk.: CLEARY, Edward W.) St. Paul (Minnesota, US): West Publishing Co., 1984.
- ERDEI ÁRPÁD: Tilalmak a bizonyításban. In: *Tények és kilátások (Tanulmányok Király Tibor tiszteletére)*. (Szerk.: ERDEI Árpád). Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995. 47–61. o.
- HABSCHIED, WALTER J.: Das Recht auf Beweis. *Zeitschrift für Zivilprozess*, 96 (1983). 306–334. o.
- KIRÁLY TIBOR: *Büntetőítélet a jog határán (Tanulmány a perbeli valószínűségről)*. Budapest, 1972.
- PETERS, KARL: Beweisverbote im deutschen Strafverfahren. In: *Gutachten für den 46. deutschen Juristentag*. München, 1966. 93–163. o.
- ROGALL, KLAUS: Beweisverbote im System des deutschen und des amerikanischen Strafverfahrensrechts. In: *Zur Theorie und Systematik des Strafprozeßrechts. Symposium zu Ehren von Hans-Joachim Rudolphi*. (Szerk.: WOLTER, Jürgen) Neuwied und Berlin Luchterhand, 1995. 133–160. o.
- ROGALL, KLAUS: Gegenwärtiger Stand und Entwicklungstendenzen der Lehre von den strafprozessualen Beweisverboten. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 91 (1979). 1–44. o.
- ROGALL, KLAUS: Beweiserhebungs- und Beweisverwertungsverbote im Spannungsfeld zwischen den Garantien des Rechtsstaates und der effektiven Bekämpfung von Kriminalität und Terrorismus. *Juristische Zeitung*, 2008. 818–830. o.
- TATÁR LÁSZLÓ: Bizonyítékértékelési tilalmak a német bíróságok gyakorlatában. In: *Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára*. (Szerk.: KORINEK László – KÓHALMI László – HERKE Csongor) Pécs: Pécsi Állami Tudományegyetem Jogtudományi Kara, 2004. 257–273. o.
- TREMMEL FLÓRIÁN: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Bp.–Pécs, Dialóg-Campus Kiadó, 2006.